

TINÓDI SEBESTYÉN EMLÉKEZETE

„Tinódi Sebestyén megvetvén már ezt a halandó muzsikát, elment a mennybéliekhez, hogy ott az angyalok között sokkal jobbat tanuljon... Haldokolva rám parancsolt, hogy én se maradjak itt soká, hanem gyorsan kövessem őt, hogy én is megtanulhassam az égi muzsikát.” Ezekkel a szavakkal adott hírt a török harcok híres énekesének haláláról, 1556 január utolsó napján, Nádasdy Tamás nádor sárvári tiszttartója. Észrevétlenül, Kassán élő családjától távol – halálos ágyán a hányatott életet élő énekmondók akasztófahumorával – távozott az élők sorából. Akárcsak énekmondó társait, őt is lemondásra, nélkülözésre tanította az élet; a Mohács utáni évtizedek zűrzavarai az ország egyik végéről a másikkra dobálták minduntalan; az ország vezetői számon tartották, tehetségét megbecsülték, a király még nemesi címet is adományozott neki, de a helye mégis a cselédek között volt. „Nagy betegős voltában... egy füstös szobában”, vagy „búban egy puszta kamorában”, mialatt „gyakran fú körmébe, mert nincs pénz tassolyában”, „büdös bor” mellett rója a sorokat a végvárakban hőiesen harcoló magyarok dicső tetteiről.

*Lefüggesztött fővel leszegik nyakam,
Két szőmöm világa vagyon homályban,
Az én író kezem reszket az pennán,
Fejem szédülögve nagy gondolkodóán.*

Így áll előttünk a XVI. század egyik legnevesebb költője saját valómása alapján. Pedig neki még viszonylag jó sora volt, neki nem kellett török vagy német fogságban évekig senyvednie, mint nem egy íróársának, sem halálos ítélet elől nyaktörő módon menekülnie börtönablakon keresztül.

Mohács előtt az irodalomban a királyi és főpapi udvarok nagyműveltségű humanistáié és a szerzetesi cellák lakóié volt a döntő szó. Az udvari jólétben vagy a szerzetesi nyugalomban fejlődő és jelentős értékeket létrehozni tudó irodalomnak hamarosan vége szakadt, mert az események vihara az udvarokat és kolostorokat egyaránt gyorsan elsöpörte. Más típusú, más jellegű irodalmat kívánt ez a kor: a béke irodalma helyett a harc irodalmát; a nagy műgonddal, formai tökélyel lassan készülő alkotások helyett, a küzdelem vállalására serkentő, a lelkek nyugalalmát felkavaró, vádoló, ostromozó és tettekre indító költészetet. A Mohács utáni félszázad szakadatlan harcok időszaka, amikor csak az az író számíthatott a történelem elismerésére, aki vállalni tudta a ráháruló küldetést.

Ez a harc két irányú volt: egyaránt fordult a belső és a külső ellenség ellen. Tinódi és írókortársai helyét csak akkor láthatjuk világosan, ha felfigyelünk arra, hogy a magyar romlás e századában, az úri hazaárulás, a feudális anarchia tombolásának idején a magyar nép hatalmas erőfeszítéseket tudott tenni hazája megmentésére. Az 1530-as évektől kezdve széles antifeudális hazafias mozgalom bontakozott ki az országban. A magyar városok, mezővárosok és falvak polgárai és paraszti népe egyaránt szembeszállt a ránehezedő feudális elnyomással, a rabló-harácsoló urak féktelen garázdálkodásával és az országot elborítani igyekvő török áradattal. A reformáció vallásos eszméinek jegyében lezajló, antifeudális küzdelem és a török elleni végvári harc szervesen összekapcsolódott, s a kor írói, a prédikátorok és énekmondók szinte kivétel nélkül e kettős küzdelem szolgálatába álltak, megértve a történelem parancsát.

Prédikátor és énekmondó e zivataros idők két írotípusát alkotja. A prédikátor-írók, mint a reformáció vezérei a közös küzdelem antifeudális oldalát domborították ki, de műveikből sohasem hiány-

zik a török veszély tudatosítása sem. Az énekmondók elsősorban a várakban éltek és a honvédó küzdelem énekesei voltak, de nem feledkeztek meg az országot romlásba döntő urak bűneiről sem. Ez utóbbiak közé tartozik Tinódi is, az énekmondók legkiválóbbika.

Kik ezek az énekmondók, a végvári harcok énekesei?

Ósi népi hagyományok örökösei ők. Elődeik valamikor a honfoglalásról, a kalandozásokról, a német és kun hódítókkal vívott harcokról énekeltek, s kialakították legszebb történeti mondáinkat. Hunyadi János és Mátyás király idején már a török elleni küzdelmek dicsőséges fegyvertényeiből merítették témáikat. E régi magyar énekmondók XVI. századi örököseit lantosoknak vagy hegedősöknek nevezték, s még ekkor is sok mindent őriztek a magyar nép régi mondáiból. Ezeknek a régi, még írástudatlan énekeseknek az ideje azonban a XVI. században már lejárt. A kor igényeit már csak műveltebb, bizonyos iskolázottsággal rendelkező énekmondók tudták kielégíteni.

A Mohács utáni évtizedekben bőven volt alkalom arra, hogy az énekmondók sorai új, műveltebb elemekkel frissüljenek fel. Az ország három részre szakadása, a török hódítás, számos értelmiségi ember egzisztenciáját tette tönkre. Az iskolázás viszonylagos fejlettsége következtében ugyanis megnőtt már ekkorra a világi értelmiségiek, az ún. deákok vagy literátusok tábora. Többségükben a középis kisnemességből, valamint városi polgárokból kerültek ki, de a jobbágyok gyermekeiből is akadtak köztük. Mikor a török egyre újabb és újabb területeket foglalt el, és a literátusok egy része is földönfutó lett, a nemesi vagy polgári írástudók még csak megtalálhatták valahogy újra a helyüket, a jobbágyból jött deákok azonban végleg az országútra szorultak. Többen ezek közül, iskolai végzettségükre, bizonyos irodalmi, zenei képzettségre támaszkodva az énekmondók soraik gyarapították. Az ő sorsukat vállalta Tinódi Sebestyén, a baranyai jobbágyfiú is, aki előzőleg Török Bálint udvarában irnokoskodott és valószínűleg egész életében amolyan gazdatiszt-féle maradt volna, ha az események el nem söprik Török Bálintot a történelem színpadáról.

A Tinódihoz hasonló deák-énekesek, politikai tudatosságot vittek a népi énekmondók költészetébe. Ők már műveltebb, képzettebb emberek, akik az iskolában a humanista műveltség bizonyos elemeit is elsajátították. Az énekmondók költészete így minőségileg magasabb fokra emelkedett: gazdagabb, átfogóbb eszmeiség hordozójává lett, magasabb kulturális színvonalat képviselt, de nagyon sokat megörzött a korábbi népi énekesek naiv modorából is.

Énekkincsük sokrétű lehetett. Írtak gúnydalokat – feltehetőleg valakinek a megbízásából és pénzén –, mint az a Kassai Lantos Sebestyén, akit ezért a városi tanács szigorúan meg is büntetett. Megjelentek különböző lakodalmakon az egybegyűltek szórakoztatására s a várható ajándékokra – dévaj hangú, nevetető énekeket adva elő. Talán valamelyik lakodalom emlékét őrzi egy névtelen Szamos menti énekszerző sikerült verse, az *Adbortatio mulierum* (Asszonyoknak intése), amely előírja, hogy egy ifjú férj milyen szavakkal oktatta feleségét a házaséletre. Gyakori lehetett, hogy az énekszerző saját siralmas, de egyúttal humoros sorsának az eléneklésével igyekezett hallgatói zsebére hatni, mint a *Szendrői hegedős ének* szerzője, aki vígan issza ugyan Bebek Ferenc jó borát, de betegsége, döglött lova miatt panaszkodik, fantasztikus átkokat szórva azokra, akik mulatnak nyomorúságán.

A nagyurak udvarának, nemesi udvarházaknak a népét és a végvárok katonáit nem ők mulattatták egyedül. Velük együtt ott volt a zenészek színes serege: rác hegedősök, török síposok, cigány tamburások és annyi más; az énekmondók maguk is lanttal vagy hegedűvel kísérték éneküket. Nemcsak a magyar ének hangzott ekkor a magyar várakban. A XVI. század viharos eseményei összekeverték az ország népeit, magyarok, horvátok, szlovákok együtt harcoltak a várakban, együtt szolgáltak egy-egy nagyúr szállásán, s különböző nyelvű dalaik közé beleszendült a török rabok idegen melódiája is. A nyelvek és a ritmusok Babelévé alakult át az ország, s egyik nép a másiktól vette át, tanulta el muzsikáját, hangszerét, nyelvét és énekét. A magyar dallamkincs hatalmas átalakulásának, gazdagodásának a kora ez, s ezzel együtt az énekelt magyar költészetnek is. A

XVI. századi Magyarország nemcsak a harcok zsvajától, a meggyőzötté jajszavától s a bosszúért kiáltók haragos szavától volt hangos, de a daltól is: a vér és a dal századává tették az énekmondók. A bánat és siralom közepette ők tartották ébren a jókedvet és a derút, a harcok megpróbáltatása után ők feledtették a katonákkal a bajt és szenvedést. Nincsenek nagy igényeik, nyomorultan tengetik életüket, csak a bort nem tudják soha nélkülözni, a bor kenyérük, a szegénységből a jókedvbe, humorba – sokszor akasztófahumorba – vezető szívárványhídjuk. Énekeik nélkül talán kevesebb a harci kedv, több a lemondás, s nem jön létre az a páratlanul gazdag, változatos dallam- és ritmuskincs, amely éppenúgy hozzátartozott Balassi Bálint és Zrínyi Miklós fellépésének előfeltételeihez, mint a humanista szerzők műgondtól áthatott, klasszikus példákat követő alkotásai.

Az énekmondók voltaképpen tehát mulattatók voltak, s ezért korántsem képviselt mindegyikük holmi emelkedett erkölcsiséget. A korabeli események súlya alatt azonban mindjobban részt vállaltak a nemzet küzdelmeiből, s a maguk módján tollukkal siettek karddal harcoló társaik segítségére. A XVI. században Magyarországon járt híres angol költő, Philip Sidney mint az ország egy különös jellegzetességéről emlékezik meg a magyar énekmondók költészetéről: „Magyarországon minden lakomán és ilyen összejövetelekkor olyan szokást láttam, hogy őseiknek a vitézségéről énekeik vannak, melyekről ez a nagyon katonás nemzet azt gondolja, hogy a derék vitézség legfőbb lángra lobbantói.” Az énekmondók mulattató tevékenységében tehát a legnagyobb szerep a már önmagukban is nevelő hatású, hősi énekeknek jutott. Énekeiknek ezt a nevelő-oktató célzatát sokszor nyíltan ki is fejezték. Ilosvai Selymes Péter például határozottan megmondja, hogy Toldiját azért írja meg, hogy

Az félelmeseket ezzel bátorítsuk.

Az jó vitézeknek például jelentsük,

Az énekmondók tevékenységének ez a legpozitívabb oldala a legerőteljesebben Tinódi munkásságában domborodik ki. Ő sem ké-

szült eredetileg történelmi szerepre, de mikor az események rákényszerítették, következetesen vállalni tudta a küldetést. Sőt, munkásságát éppen ő állította a legtudatosabban a haza ügyének szolgálatába. Mikor 1554-ben kötetben kiadta énekeinek gyűjteményét, az olvasóhoz intézett ajánlását ezekkel a szavakkal kezdte: „Ez jelönvaló könyvecskét szörzeni nem egyébért gondolám, hanem hogy az hadakozó, bajvivó, várak- városok rontó és várban szorult magyar vitézöknek lenne tanúság, üdvességes, tisztösséges megmaradásokra, az pogán ellenségnek mimódon ellene állhassanak és hadakozjanak.” Különösen növeli Tinódi énekeinek jelentőségét, hogy ő nem régebbi eseményeket, hanem mindig a legidősebbeket verselte meg. Az egészen friss eseményeket feldolgozó énektípusnak egyenesen ő lett a kezdeményezője. Míg más énekmondók vándorlásait főként a megélhetés szempontjai, a jó adomány reményei irányították, őt mindig a hiteles hírszerzés igénye vezette. Mindenütt ott volt, ahol valami nevezetes dolog történt vagy éppen történik, s a történetiró pontosságával örökítette meg az egyes várostromok (*Temesvár, Eger* stb.) vagy hadjáratok (*Budai Ali basa históriája*) történetét; néha egy-egy nagy vitéz egyéni hősiességét (*Kapitán György bajviadala*), sőt, egy ízben az események egész hosszú láncolatát: Erdély történetét 1540-től 1551-ig (*Erdélyi história*).

Az időszzerű katonai események megéneklése igen fontos szerepet töltött be a végvári harcok idején. A végvárak vonala hosszú széles ívben haladt a horvát tengerpartoktól Erdély déli részéig, és így az egyes várak, az egyes csapatok többnyire elszigetelődtek, érintkezés csak szűkebb körben volt lehetséges közöttük. Nem értesülhetett egyikőnnyel a zalai vitéz arról, hogy mi történik Temesvár környékén. Pedig megsokszorozza a vitézek erejét, ha saját helyi feladatukon túl, állandóan érzik, hogy egy nagy kiterjedt arcvonal egyik láncszemét alkotják. Csak így fejlődhet ki közöttük igazi közösségi öntudat, csak így tudatosodhat bennük nemzeti hivatásuk. De a harcok gyakorlata szempontjából is fontos, hogy ismerjék a tőlük távol eső eseményeket. Hiszen a szigetvári vitéz számára nem lehetett közömbös, hogy milyen új fortélyokat alkalmazott a török

Egernél, és hogy miképpen küzdöttek azok ellen. Igen sok fölösleges áldozatba került volna, ha minden egyes vár vitézei külön-külön tapasztalták volna ki a török taktikáját, és saját kárukon tanulták volna meg, hogy milyen hibákat kell különösen elkerülni a várvédelem vagy a portyázások során. A hírek közlése és terjesztése ezért a végvári harcok sikere szempontjából nagyjelentőségű. Ezt a feladatot pedig újság, posta hiányában elsősorban az énekmondók látták el. Tinódi énekei révén a távoli várakba is eljuthatott a különböző várak hőseinek lelkesítő példája. Eger vagy Drégely történetének már a puszta elmondása is nagy mértékben erősíthette az összetartozás érzését. Tinódi azonban nem elégedett meg csak ezzel, tudatában volt feladata fontosságának, és arra törekedett, hogy a katonák *men-nél többet* tanuljanak énekeiből. Ezért nemcsak elmondta a tényeket, de azokat interpretálta is, nemcsak hírközlés volt a munkája, de hír-magyarázás is.

Élesen bírálja például a Szeged visszafoglalására induló hajdúk okatlan vakmerőségét és az éberség elmulasztását, amely szép kezdeti siker után megsemmisítő vereségüket eredményezte. Amikor egy-egy vár védőserege gyáván feladta a rábízott erősséget, mindig rámutatott a török hitszegésére: szavát sohasem tartja meg, a védőket a megegyezés ellenére nem engedi elvonulni, hanem fogságba ejti vagy lekaszabolja. Figyelmezteti a vitézeket, hogy tartsanak ki végsőkig a várakban, ne engedjenek a török csábításainak, mert ezáltal a hazát is elárulják és önmaguk pusztulását is siettetik. A végvári vitézek Tinódi énekein keresztül olyan példákban tanulhattak, mint Temesvár, Eger és Drégely védőinek esete. A vár feladása árán életüket sem menthetik meg, erre tanította őket Temesvár történetével; a végsőkig való helytállás azonban meghozhatja gyümölcsét, amint Egerről szóló éneke bizonyítja; de ha a várat nem is lehet megtartani, akkor is jobb Drégely védőinek dicsőséges halála, mint a temesvári kapitulánsok dicstelen lemeszároltatása: erre figyelmeztet a drégelyi ostrom elbeszélésével.

Tinódi, a végvári költő, szembenéz a valósággal, a katonaelet nehézségeivel, az előbb-utóbb bekövetkező hősi halállal. Énekei nem

áltatják hiú reményekkel a katonákat, hanem a fáradtsággal, veszélyekkel, fájdalommal, sőt halállal terhes vitézi élet öntudatos vállalására tanítják őket. Vallásos és világi elemek sajátos összeötvozésével azt hirdette, hogy a hazáért hősi halált halt katona osztályrésze örök égi dicsőség és örök földi hírnév lesz. A kor vallásos szemlélete egyesül itt a humanista hírnév fogalommal, és ennek a jelszónak – egykorú levelek a bizonyítékok rá – nagy mozgósító ereje volt, segített kialakítani a halálmegvetést, a hősi halálnak életük, harcaik betetőzéseként való szemléletét. A vitézi élet, a hazáért való áldozatvállalás erkölcsi nagyszerűségét állítja szembe a harc nehézségeivel. A kor legnagyobb költője, Balassi Bálint ezt a gondolatot mélyíti el, amikor azt írja a vitézekről, hogy

*Az jó hírért névért,
S az szép tisztességért
Ők mindent hátra hadnak,
Emberségről példát,
Vitézségről formát
Mindeneknek ők adnak.*

Ez az értékelés a haza védelméért harcoló katonák tettét a legmagasabbra helyezi: mint az emberség és vitézség tanítómestereit állítja őket elénk. Emberség és vitézség összeolvadnak a végvári vitéz szemléletében: az emberség lényege éppen a vitézségből áll; olyan harcos humanizmus ez, amely az ellenség könyörtelen pusztításában látja az élet értelmét. A végvári költői, a Tinódiak és Balassiak ebből az erkölcsi megfontolásból kiindulva tudják a vitézi életet a vele járó megpróbáltatások ellenére a legszebb, legnagyobb, sőt, az egyedül szép életformaként ábrázolni.

Tinódi műveiben a katonai kérdéseken és a vitézi élet erkölcsi tanulságain túl átfogó politikai koncepció körvonalai is feltűnnek. Rámutat azokra az alapvető politikai kérdésekre is, amelyek a török elleni védelem ügyét végső fokon meghatározzák. Tudta, hogy a végvári vitézek még sokkal nagyobb sikerekre, sokkal nagyobb erő kifej-

tésre is képesek volnának, ha nem lennének magukra hagyatva. Állandóan visszatér verseiben a panasz és a vád mindazokra, akiknek a kötelessége lenne a vitézek megsegítése, fizetése, az ostromlott várak felmentése. Lelkesen magasztalja azokat a nemesi vagy főúri kapitányokat, akik vállalták a hazáért való hősi harcot, de elsősorban a közkatonák szószólója, és mindig bátran kiáll az egyszerű, elhagyatott vitézek mellett. Tinódi sokszor felrója az uraknak és kapitányoknak, hogy míg ők jólétben dúskálnak, vitézeik koplálnak és nélkülöznek.

A végvári küzdelmek egyes kudarcaiért, sok jó vitéz pusztulásáért az ország urait teszi felelőssé. Gyakran kapcsolja össze a feudális urak széthúzását, frakcióharcait az ország védelmének kérdésével. Az ország gyengeségének legfőbb okát az egység hiányában, az uralkodó osztály rablásaiban, vagyoni és hatalmi érdeket szolgáló, önző pártoskodásában jelöli meg:

*Azt tudjátok régtől fogva magyarok,
Ti köztetők csak dúlátok, fosztátok,
Egymásra kegyöilon agyarkodátok,
Ki miá vesztétök nagyobb része országtok.*

Nem kétséges, hogy kit ért Tinódi a széthúzó, dúló-fosztó „magyarok” alatt: „nagy sok csuda vagyon urak tirajtatok” – hangzik figyelmeztetése – „ennye sok inségben meg nem tanulhattok”. Félreérthetetlenül kidomborodik Tinódi soraiból, hogy a végvári küzdelem az egyszerű emberek ügye, amikor ilyen tanácsokat ad az ország pusztulásából sem okuló uraknak:

*Oly igön jó volna néktök oly tanácstok,
Kik az vitézségre semmire jök vagytok,
Ti nagy kincsiötökben sokat ti adnátok,
Végbeli bösöket azzal táplálnátok.*

Tinódi históriás énekei hű tükröi a végvári harcok eseményeinek. Ezek a versek nemcsak megbízható, nemegyszer egyedüli tárgyi forrásai történelmünk e nagyszerű eseményeinek, hanem belevilágitanak e küzdelmek társadalmi-politikai összefüggéseibe is.

Tinódi énekeit nem keveseknek, nem a társadalom egyik vagy másik rétegének, csoportjának írta, hanem „minden rendbeli” magyaroknak; nemcsak az olvasni tudó műveltebbeknek, hanem az írástudatlanoknak is. Verseit nem olvasni kellett, hanem énekelni, a dallam elválaszthatatlan tőlük; nyomtatásban is nem azért adta ki énekeit, hogy olvassák azokat, hanem, hogy legyen miből megtanulni a szöveget és dallamot egyaránt. Énekei művészi hatást csak a dallammal együtt váltanak ki, s Tinódi művészi tehetsége is elsősorban a zenében érvényesült. Ő a magyar zene Balassi Bálintja. Hazafias eszméinek, helyállásának tisztelettel adózva, zenéjét nagyra értékelve az irodalomtörténet azonban bizonyos megbocsátó lenézéssel szokott megemlékezni Tinódi szövegeiről, azok gyöngeségeiről.

Való igaz, hogy Tinódi nem törekedett énekszövegei művészi megformálására. Nem költői, hanem politikai és történetírói tudatosság irányította a tollát, nem strófáinak szépségére, hanem az elmondottak hitelességére törekedett. Előszavában öntudatosan vallotta: „sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat be nem írtam, – az mi keveset írtam, igazat írtam.” Számára az volt a fontos, hogy mennél több megbízható adatot közöljön, ezért az egyes csaták, várostromok leírása után hosszú strófákon át előszámlálja, hogy ki mindenki esett a török fegyvereknek áldozatul; vagy leltárszerű pontossággal ismerteti egy vár felszerelését. Tinódi énekei emiatt egészükben nem lehetnek művészi kompozíciók. A költőietlen szerkezet azonban nem zárja ki egyes részletek szépségét, költőiségét. Keressük meg ezeket a ma is megragadó szép részleteket, Tinódi költői tehetségének kétségtelen bizonyosságait.

Elsőnek énekei intonációjáról, kezdő szakaszairól kell szólnunk. Nemcsak Tinódira, de egész XVI. századi költészetünkre jellemző, hogy a legtöbb lírai-érzelmi elem az énekek bevezetésébe sűrűsödött: itt kellett felkelteni az érdeklődést, megteremtteni az ének tárgyának

megfelelő hangulatot. Tinódi verskezdései is megragadják az olvasót, vagy hallgatót, komor vészjóslo hangzásúak vagy lelkesen szárnyalóak, aszerint hogy vereségről vagy diadalról készül-e beszámolni. Ezek a lírai bevezetések néha valósággal ódai színezetet kapnak, a komor képek hibákat ostromozó strófákba csapnak át:

*Sirva vesziköl mast szegin Magyarorszá,
Mert tőle távozék hangosság, vigasság.
Belőle kikele sok fényös gazdagság,
És fogságban esék egynehány uraság.*

*Ezön örvend, vigad az terek császárság,
Hogy magyar urakban vagyon oly bolondság,
Hiszik hogy ő benne vagyon oly jámborság,
Hogy fogadásában nem volna ravaszság.*

*Bolondság tőletök fejenként magyarok,
Terek álnok bitit meg nem gondoljátok,
Maga csak tőlem es sokszor hallottátok,
Sok fejedelmeket mind csaltak, tudjátok.*

.....
*Tudjátok magyarok bírösök valátok,
Mig nagy szeretettel egymást hallgátatok,
De mihelt körtetök ti meghasonlátok,
Ottan országtokban im mint pusztulátok!*

Ezek a strófák a Török Bálintnak és más nagyuraknak hitszegő fog-ságba eséséről szóló éneket vezetik be, megteremtve nemcsak a téma atmoszféráját, hanem figyelmeztetve már az események tanulságaira is.

Az érzelmek, hangulatok kifejezésében, ábrázolásában az elbeszélések során is jó készségről tesz tanúságot. Milyen megjelenítő

erővel, mozgalmasan mutatja be például a Török Bálint fogságba eséséről szóló hír hatását Török Bálintnéra:

*Erő szakaszkodék kezének, lábának,
Földböz üté magát, ott sokan sírának.*

*Csudaképen töri, fárasztja ő magát,
Sirva apolgatja futosó két fiát,
Oly igen kesergi urának fogságát,
És az két fiával az nagy árvaságát.*

*Igyen éjjel nappal hallják kesergését,
Immár nem alítja világban élését,
Hallja meg az Isten az ő könyörgését,
Hogy hamar látbassa ura megjövését.*

Bármilyen szárazon, gyakran formátlanul állítja elének Tinódi kora hőseit, azok mindig gondolkodó, érző emberek. Az események forgataga minduntalan nehéz választások elé állította a kor tevékeny szereplőit. Egy-egy elhatározás alkalmával az egyéni érdekek és a hazafias helyállás, a becsülethez, vagy az élethez való ragaszkodás minduntalan nehéz vívódásokat idézett elő; s ezekből egyesek megerősödve hősként, mások viszont erkölcsileg elbukva léptek a cselekvés mezejére. Nagy érdeme Tinódinak, hogy a vívódásokat, ellentmondásokat nem simítja el, nem leplezi, hanem – bár primitív eszközökkel – életszerűen állítja elének. A legszebb talán Nyáry Lőrinc szolnoki kapitány esetének az előadása, akit a körülmények különösen nehéz választót elé állítottak. Szolnok várának jórészt idegen zsoldosokból álló helyőrsége ugyanis a török közeledésének hírére – a kapitány tudta nélkül – éjjel titokban kereket oldott. Tinódi így folytatja a történetet:

*Ott eszébe vevé Nyári Lőrinc magát,
Hogy mind pusztán hagyák jó Szolnoknak várát,
Azon megijede, ő sem bizá magát,
Ő es pusztán hagyá az Szolnoknak kapuját.*

*Keserög magában, megállta utában
Gondolkodni kezdte az ő nagy bűvában,
Jobb néki meghalni Szolnoknak várában,
Hogy nem szégyönére élni itt ez világban.*

Az egyszerű sorok is fel tudják idézni előttünk az üres vár kapuján búsán kiinduló, majd megálló, töprengő, s végül hősi elhatározással visszaforduló végvári kapitány alakját.

Nem lehet elvitatni Tinóditól azt sem, hogy volt érzéke a vár-ostromok megjelenítéséhez is. Néha igen mozgalmasan, a hangok zűrzavarát is érzékeltetve tudja megeleveníteni a várostromok hangulatát. A török kézen lévő Lippa ostromának leírásakor olvassuk:

*Ebélnek az urak, sivalkodást hallnak,
Mind felszökdösének, lóra ragadának,
Hamar száguldának, ostromhoz jutának,
Kik leszökdösének, kik lovon forogdának.*

*Lajtrákat nagy sokat falhoz támogatnak,
Sok helen vitézek kőfalon behágnak,
Belől terekkel nagy viadalt tartnak,
Az álló seregök mind helyökön állának.*

*Zönög az ég Lippán nagy sivalkodástul,
Jézust, Alláht nagy felszóval kiáltástul,
Sok puska hányástul, sok kard csattogástul,
Az ég bomályosult mind az kétféle portul.*

Ez a néhány példa is jól érzékelteti, hogy Tinódi korántsem volt érzéketlen a költői alakítás iránt, nem hiányzott belőle a művészi ábrázolásra való képesség. Tinódi sokszor egyhangú, monoton, sőt unalmas is; primitívek és laposak a rímei; nyers ez a költészet és zörögnek a verssorok. De ez a zörgés a vas, a fegyverek zaját idézi fel képzeletünkben: a hősi harcok hangulatát eleveníti meg;

egy-egy szemléletes sora, lírai kifakadása, egy-egy szereplő lelki vívódása pedig a művészi érdeklődést is felkeltheti. Férfias költészet ez, és erős emberek, talpig férfiak a hősei. A magyar vitézi költészet nem képzelhető el Tinódi énekei nélkül.

Tinódi az igazi megteremtője a magyar nyelvű vitézi költészetnek; címerében is a lant és a kard foglal helyet. Fegyver és költészet egysége hagyományossá válik irodalmunkban, s a szerény énekmondó nyomába nemsokára egy Balassi és egy Zrínyi lép.

Balassi vitézi énekei és Zrínyi eposza, bármilyen magasán állanak is Tinódi kezdetleges művészete fölött – Tinódi alapvetésére is támaszkodtak. Balassi Bálint híres vitézi énekének, a „Vitézek mi lehet...” kezdetű költeménynek közvetlen előzménye Tinódinak Kapitán György bajviadaljáról szóló éneke. Ennek lírai hangú bevezetésében már ugyanazok a gondolatok szólalnak meg, melyeket majd Balassi oly ragyogó művészettel fejez ki. Ugyanúgy előkészítője Tinódi Zrínyi Miklós hősi eposzának, a *Szigeti Veszedelem*-nek is.

A magyar irodalom számára a végvári háború ugyanazt jelentette, mint a trójai háború a görög vagy pedig az arabokkal vívott évszázados küzdelem az ófrancia irodalomnak. Amiképp az ősi görög rhapszódosok énekeiből létrejöttek a homeroszi eposzok, hasonlóképp született meg Tinódi és más énekmondók históriás énekei alapján Zrínyi Miklós halhatatlan alkotása.

A végvári harcok tüzeiben kibontakozó és páratlan magasságokig ívelő vitézi költészet irodalmunk hazafias jellegének megteremtésében döntő jelentőségű. A hazafiság már korábban is egyik legfőbb jellemvonása volt íróink munkásságának. A végvári harcok, majd a Habsburgok elleni függetlenségi háborúk sodrában irodalmunknak ez a kezdettől fogva meglevő tendenciája egyik legfontosabb nemzeti sajátosságává erősödött. Nem azt jelenti ez, mintha más népek irodalma nem volna szintén hazafias, vagy mintha a magyarság valamilyen különleges adottsága idézte volna elő, hogy a hazafiság nagyobb nyomatékkal jelentkezik nálunk, mint a nyugat-európai irodalmakban.

A magyar nép szinte egész története folyamán harcot kellett hogy folytasson függetlenségéért, szabadságáért, önálló állami életéért. A haza állandó veszélyeztetettsége, az évszázadokig tartó idegen elnyomás, a felszabadulás utáni vágy, a honvédelem érdekében tett heroikus erőfeszítések következménye, hogy a haza témája és a hazafiság érzése irodalmunkban ennyire központi helyet foglal el. Nem maga a hazafiság, hanem a hazafiságnak ez a túlsúlya az, amit irodalmunk egyik – talán legfontosabb – nemzeti sajátosságának kell tekintenünk.

Ennek kialakulásában elhatározó szerepe volt a végvári harcoktól hangos XVI. századnak, s e harcok kortárs-énekesének Tinódi Sebestyénnek. A Sárvár temetőjében nyugvó halott jelentőségét történeti szemmel kell néznünk. Szerény előfutára ő irodalmunk nagy klasszikus költőinek, de azoknak az elődöknek egyike, akik nélkül nem volna ma előttünk a Balassiak és Zrínyiek, a Kölcseyek és Petőfiek költészete sem. Nemcsak ma is érdekes és tanulságos énekeiért, nemcsak emberi és írói helyállásának ma is követendő példájáért kell hogy hálával tartozzunk neki, hanem azért is, hogy elhatározó módon alakította irodalmunk fejlődésének menetét, hogy elősegítette klasszikus magaslatokra való ívelését.

1955